

УДК 94(477)

Андрій Заярнюк*доктор історії,
викладач кафедри історії університету у м. Вінніпег (Канада)***ПОЗАЧЕРГОВІ ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 1908 р:
ШТРИХИ ДО БІОГРАФІЇ МИКОЛИ ГАНКЕВИЧА
ТА ІСТОРІЇ СОЦІАЛІСТИЧНОГО РУХУ У ЛЬВОВІ**

У статті докладно розглянуто постать Миколи Ганкевича в контексті позачергових парламентських виборів 1908 року у Галичині. Розкрито особливості виборчої системи Габсбурзької імперії, представлено картину політичної боротьби на початку ХХ століття, а також визначено особисту роль Миколи Ганкевича. Проаналізовано його особисті якості, роль та місце у політичній боротьбі тогочасної Галичини, існуючі контакти та значення для різноманітних політичних сил. Розкрито особливості проведення виборів на початку ХХ століття у Галичині

Ключові слова: Микола Ганкевич, Габсбурзька імперія, Галичина, парламентські вибори 1908 року.

¹ Див. дискусію навколо цієї книжки як однієї з найпомітніших і найрезонансніших в недавній історіографії регіону: “An Imperial Dynamo? SEN Forum on Pieter Judson’s The Habsburg Empire: A New History,” (2017) Central European History 50, Issue 2, June, 236-259.

² Judson, P. M. (2016). The Habsburg Empire: A New History. Cambridge, MA: Belknap Press, p. 3-4.

³ Binder, H. (2005). Galizien in Wien: Parteien, Wahlen, Fraktionen und Abgeordnete im Übergang zur Massenpolitik (Studien zur Geschichte der Österreichisch-Ungarischen Monarchie, 29). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 295-308.

Нова інтерпретація історії Габсбурзької монархії від Пітера Джадсона – «Імперія Габсбургів: нова історія»¹ – починається яскравими замальовками передвиборчої агітації, запеклих дискусій та вуличних сутичок під час самого голосування в ході виборів 1911 року до Державної Ради австрійської частини дуалістичної монархії. Такий початок для книжки, що охоплює ціле «довге» дев’ятнадцяте століття, не випадковий. На початку ХХ ст., в Австрії вибори були не просто основним нервом політичного життя держави. За Джадсоном, «вибори до парламенту мали величезне культурне і суспільне значення», «день виборів становив важливий імперський ритуал, в якому брали участь люди всіх суспільних класів».² Вибори становили нагоду не просто продемонструвати, а й переглянути значення громадянства і приналежності до держави, ставлення політичних і суспільних сил до демократії, соціальних інститутів та власної ідентичності. Напередодні і під час виборів членство в політичних товариствах і громадських організаціях набиало нового звучання. Ішлося не тільки про політичні поділи, а й про майбутнє як держави так і її народів.

Галичина не була винятком. Навпаки, у зв’язку з виборами саме Галичина часто опинялася в центрі уваги цілої імперії, а словосполучення «галицькі вибори» ввійшло у словник австрійської журналістики як синонім політичної корупції і надужиття державною адміністрацією своєї влади.³ Значення виборів у політичному

та громадсько-суспільному житті самої провінції теж важко переоцінити. Найбільш резонансні політичні драми, такі як убивства цивільних виборців жандармами та військовими, чи замах на намісника Анджея Потоцького, у Галичині часто розігрувалися у безпосередньому зв'язку з виборами. Остап Серета показав, що для галицького простолюдю ще на зорі конституційної ери вибори стали своєрідною політичною школою, впроваджуючи його в світ політичних програм, демократичних процедур та особистої відповідальності.⁴ З впровадженням загального виборчого права для дорослих чоловіків у 1907 р. значення парламентських виборів тільки зросло. Вони стали свідченням і символом демократизації політичної системи, найбільш інклюзивним політичним інститутом Галичини, відкритим для бідних мас.

Традиційно, українські історики звертали увагу перш за все на вибори у сільських округах Галичини, оскільки українські депутати потрапляли до парламенту у Відні тільки завдяки голосам селян. Найважливішим моментом бачилися власне результати виборів, а самі вибори вивчалися з точки зору політичної історії – впливу тої чи іншої партії та політичних комбінацій зв'язаних з виборами.⁵ Розглядаючи окремих випадок позачергових виборів 1908 р. у одному з міських округів Львова, у даній статті спробуємо трохи змістити звичні історіографічні акценти. Замість національного чи галицького політичного ландшафту, розглянемо виборчу культуру в столиці провінції на початку ХХ ст, замість звичних українського та польського національних таборів, поглянемо на теорію та практику інтернаціонального соціалістичного руху в багатонаціональному міському середовищі. Цей епізод з історії галицьких виборів цікавий ще й тим, що центральною постаттю в ньому є Микола Ганкевич, лідер Української Соціал-Демократичної Партії, одна з найцікавіших, найпомітніших та водночас найменше вивчених постатей української лівиці початку ХХ ст.⁶ Зачепимо і методологічне питання інтерпретації наслідків голосування на підставі коментарів тогочасної преси.

На початку ХХ ст. у м. Львові українці беззаперечно були етнічною меншиною. Австрійська статистика не використовувала категорії етнічності чи національності. Самі українські діячі для обрахунків переважно використовували конфесійну приналежність. Вважалося, що приналежність до Греко-католицької церкви більш-менш співпадає з українською етнічністю. У 1900 р. тільки 16.5% населення міста були греко-католиками.⁷ Вони не проживали компактною групою, а були розсіяні по цілій території міста. Більше того, багато з них не вважали себе українцями, чи принаймні не відчували жодної лояльності ні до українського національного руху, ні до його опонентів-москвофілів. Не дивно, що в такій ситуації кандидати українського національного руху не мали шансів бути обраними у Львові.

У 1907 р., на перших загальних для дорослого чоловічого населення Долітавшини (Австрійської частини імперії) виборах до парламенту, українські несоціалістичні партії поставили одного і того ж кандидата в усіх семи округах м. Львова. Певні неминучої поразки, вони вирішили використати кандидатуру лікаря Євгена

⁴ «Ми ту не прийшли на сміх: участь східногалицьких селян у сеймових виборах та засіданнях у Львові (60-і роки ХІХ ст.)», у Karolczak, K., (2002) *Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów Lwowa* т.4. Kraków, 165-186.

⁵ Аркуша, О. (1996) *Галицький Сейм. Виборчі кампанії 1889 і 1895 рр.* Львів; Чорновол, І. (2010) *199 депутатів Галицького сейму.* Львів.

⁶ Микола Ганкевич ще не отримав біографії в книжковому форматі. Найповніше про нього: Стрельбицька, С. (2015). *Громадсько-політична та науково-публіцистична діяльність Миколи Ганкевича (1867-1931).* (Дисертація на здобуття ступеня кандидата історичних наук). Львів.

⁷ Лозинський Р (2005) *Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини).* Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, С. 152.

⁸ “Kandydatury poselskie,” (1907). *Gazeta Lwowska*, №112, 16.05., s.2

⁹ “Вибори у Львові”, (1907). *Діло*, 18.05, с. 2.

¹⁰ Лозинський Р (2005) Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини). Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 153.

¹¹ Jobst, K. S. (1996) *Zwischen Nationalismus und Internationalismus: die polnische und ukrainische Sozialdemokratie in Galizien von 1890 bis 1914. Ein Beitrag zur Nationalitätsfrage im Habsburgreich* (Hamburger Veröffentlichungen zur Geschichte Mittel- und Osteuropas, Bd.2). Hamburg, 165-175.

¹² Tomczyk, R. (2007) *Radykałowie i socjaldemokraci. Miejsce i rola lewicy w ukraińskim obozie narodowym w Galicji 1890-1914*. Szczecin: Zapół, p. 404.

Озаркевича для своєрідного соціологічного опитування – підрахунку кількості національно свідомих українців в м. Львові.⁸ Озаркевич, український кандидат, зібрав близько 8% усіх відданих в місті голосів. Найбільший відсоток українських голосів – майже 11% – за нього віддали в 4-ій, Личаківській дільниці міста.⁹

Важливою вадою цього соціологічного експерименту було те, що за Озаркевича не голосували українські соціалісти. Прихильники Української Соціал-Демократичної Партії (УСДП), за рішенням проводу партії, мали голосувати за соціалістичних кандидатів, навіть якщо ті не були українцями. У Львові ними були виключно члени Польської Соціал-Демократичної Партії Галичини і Сілезії (ППСД). Майже половина греко-католиків Львова проживала у робітничих Краківській та Жовківській дільницях, які охоплювали фабрично-залізничні північні райони міста.¹⁰

Незважаючи на те, що УСДП і ППСД ішли на вибори 1907 р. спільним фронтом, через ті ж самі вибори у стосунках між двома партіями з'явилася серйозна тріщина. Каменем спотикання стало питання партійної приналежності кандидатів в тих міських виборчих округах, де ймовірність перемоги соціалістів була високою. ППСД вважала, що в більшості міських округів, особливо у Львові, мали б висуватися її кандидати, оскільки міста ці були здебільшого польськими. УСДП могла ж працювати з «сільським пролетаріатом» східної Галичини та у деяких східногалицьких містечках. Керстін Йобст, чиєму перу належить найдетальніший аналіз цілої справи, вважала що саме цей конфлікт став остаточною точкою неповороту у стосунках між ППСД і УСДП.¹¹ Обидві партії ступили на шлях, який в кінцевому рахунку привів польську та українську соціал-демократичні партії в лона «своїх» національних таборів, а ефемерний інтернаціональний соціалістичний рух в Галичині розпався.

В центрі конфлікту 1907 р. стояла особа Миколи Ганкевича, лідера УСДП і одного з чільних львівських соціалістів. Ганкевич працював не тільки в структурах своєї основної партії, а й був членом міського комітету ППСД. (Таке одночасне членство в двох а то й більше соціалістичних партіях не було в тогочасній Європі чимось абсолютно незвичним. Лев Троцький тоді ж був членом як Російської так і Австрійської соціал-демократичних партій.) У короткому переказі конфлікт виглядав наступним чином. Львівський місцевий комітет ППСД запропонував Ганкевича соціалістичним кандидатом до парламенту від 7-ого виборчого округу міста. Проти цього рішення виступив Виконавчий Комітет ППСД, тобто центральний провід партії, місцем перебування якого був Краків. Провід ППСД заявив, що в переважно польських містах соціалістичні кандидати мають бути за національністю поляками. Альтернативою для Миколи Ганкевича міг стати міський виборчий округ, який складався зі Стрия і Калуша. Але і тут повторилася львівська ситуація. Ганкевича підтримав місцевий комітет ППСД, та проти його кандидатури висловився центральний провід.¹² Завдяки робітничому Стрию соціалістичний кандидат мав в цьому окрузі добрі шанси.

Керстін Йобст, Ришард Томчик та інші дослідники галицької лівихі пояснюють цей інцидент зростаючою «націоналізацією» соціал-демократії в Галичині. З одного боку, більшість в проводі ППСД бачать себе невід'ємною частиною, лівцею, польського національного руху. ППСД бореться за місце під сонцем у організованому польському суспільстві і не хоче виглядати непатріотично. З іншого боку, націоналізм та партійний егоїзм штовхає ППСД до домінування в світі галицької соціалістичної політики – звідси конфлікти з Єврейською та Українською соціал-демократіями. ППСД намагається взяти під контроль міста і відтіснити УСДП в сільську місцевість, де та мала б займатися зубожілим селянством та найманими сільськогосподарськими робітниками. У відповідь, в УСДП зміцнюється курс на інтеграцію в український табір. У відповідь на інцидент з Ганкевичем в середовищі українських соціал-демократів відбувається зближення між «старими», котрі звикли працювати в польському середовищі та в тісному контакті з ППСД, та «молодими» - крилом, яке звинувачувало ППСД в польському шовінізмі та настоювало на реальній рівності обох галицьких соціал-демократичних партій. Питання організаційної незалежності УСДП від ППСД, з окремими профспілками і власними міськими комітетами повернулося на порядок денний УСДП з новою силою.

Таке історіографічне тлумачення є дуже телеологічним. Достовірності йому додає українсько-польська війна 1918-1919 рр., нібито логічне завершення щораз більшої радикалізації українсько-польського конфлікту. Постійне загострення національного конфлікту нібито заставляє соціалістів робити вибір між національною ідентичністю та міжнародною робітничою солідарністю. В кінцевому рахунку національна ідея і національна приналежність перемагають. Такий наратив спрощує процеси, що відбувалися в середовищі галицьких соціалістичних партій напередодні Першої світової війни. Насправді, співпраця між українськими, польськими, та єврейськими соціалістами не припинялася аж до вибуху Першої світової війни. Кожен крок в сторону глибшої «націоналізації» галицьких соціал-демократичних партій зустрічав серйозну опозицію – чи то у випадку творення «Польської», а не «Галицької» партії, чи у справі солідаризації ППСД з Польською Партією Соціалістичною з Російської імперії, а пізніше – з її більш націоналістичною Револьюційною Фракцією, чи навіть у випадку творення парамілітарних стрілецьких дружин напередодні Першої світової.¹³ В УСДП сам Микола Ганкевич не переставав співпрацювати з польськими та єврейськими соціалістами і залишався одним з найпалкіших прихильників тісної співпраці.

Самі додаткові вибори 1908 р., своєрідний постскрипtum до інциденту з 1907 р., є епізодом, який не дуже добре вписується в існуючу інтерпретаційну канву. Зупинимося на ньому детальніше. У викладі Керстін Йобст, 1908 р. провід ППСД з невідомих причин змінив свою минулорічну позицію і затвердив кандидатуру Миколи Ганкевича на позачергових виборах до парламенту у 1-му виборчому окрузі м. Львова. Ганкевич тим не менше вибори програв, отримавши 734 голоси, в той час як за переможця віддали 1011 голосів.¹⁴

¹³ Najdus, W. (1983). Polska Partia Socjalno-Demokratyczna Galicji i Śląska, 1890-1919. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 139-145, 400-402, 524, 540-542. У «пеерелівській» Польщі, 1956 р., колишні галицькі соціалісти доводили, що якщо в Російській імперії два напрями (націоналістичний і інтер-національний) у польському соціалізмі організаційно оформилися у дві партії – Польську Партію Соціалістичну та Соціал-Демократичну Партію Королівства Польського і Литви, то в Галичині вони співіснували в рамках одної партії. Заклад Оссолінських. Вроцлав. Відділ Рукописів. Документи Марковських. Ossol 13519 II, ч.7, 158.

¹⁴ Jobst, K. S. (1996) Zwischen Nationalismus und Internationalismus: die polnische und ukrainische Sozialdemokratie in Galizien von 1890 bis 1914. Ein Beitrag zur Nationalitätsfrage im Habsburgreich (Hamburger Veröffentlichungen zur Geschichte Mittel- und Osteuropas, Bd.2). Hamburg, 172

Почнемо з того, що причина з якої провід ППСД змінив свою позицію очевидна. Микола Ганкевич користувався популярністю не тільки серед українських, а й серед польських та єврейських соціалістів м. Львова, котрі висунули його своїм кандидатом 1907 р. Рішення центрального проводу 1907 р. було образливим як для Ганкевича, так і для багатьох львівських діячів. Більше того, призначивши таку людину кандидатом у Львові 1908 р., ППСД нічим не ризикувала.

У 1907 р. місцевий комітет ППСД висував Ганкевича кандидатом у 7-му окрузі. 7-й виборчий округ був найбільший за розміром у Львові та співпадав з Краківською адміністративною дільницею, що охоплювала околиці двох магістральних вулиць – Городоцької та Янівської (сьогодні Тараса Шевченка). І округ і дільниця були робітничими. І у 1907-у, і у 1911 р. у 7-у окрузі переміг соціалістичний кандидат (точно так само як і в сусідній, теж робітничій, Жовківській дільниці міста). У 1908 р. позачергові вибори проводилися у 1-у виборчому окрузі, який охоплював частину середмістя і ближчі до центру міста частини Личаківської дільниці. Там соціалістичний кандидат не мав шансів на перемогу. У 1907 р. провід ППСД виступив проти кандидатури Ганкевича у Львові саме тому, що його висували з Краківської дільниці, у якій він мав добрі шанси виграти вибори. У 1-ій дільниці на виборах 1907 р. кандидат ППСД Август Славик здобув «аж» 332 голоси, а переможець – колишній Президент міста Годзімір Малаховський – 1117.¹⁵

Малаховський помер 23 червня 1908 р., через що і було розписано нові вибори. Більше того, вибори 1908 р. проходили на хвилі антиукраїнської істерії, яка ще не спала після замаху на намісника Анджея Потоцького. Перед самими виборами касаційний трибунал у Відні скасував червневий вирок над його вбивцею Мирославом Січинським Львівського кримінального суду, що ще більше підлило оливи у вогонь.¹⁶ Польська націоналістична преса не забарилася звинуватити Ганкевича у виправданні та навіть прославленні замаху, хоч той насправді засудив сам чин Січинського і виступив тільки проти смертного вироку.¹⁷ У цьому контексті 734 голоси, віддані за українського та соціалістичного кандидата у буржуазному львівському окрузі, виглядають не так поразкою як приголомшливим успіхом Миколи Ганкевича, особливо в порівнянні з 332 голосами, які у 1907 р. там отримав польський соціаліст.

Насправді у 1908 р. Миколу Ганкевича кандидатом у Львові висунув виконавчий комітет УСДП. Львівських окружний комітет ППСД підтримав це рішення, заявивши, що ще «перед повищою ухвалою Комітету виконавчого української соціальної демократії, збирався запропонувати кандидатуру тов. Миколи Ганкевича». Як і у 1907 р. центральний провід ППСД поставили перед фактом. Цього разу загострювати конфлікт і виставляти себе в поганому світлі перед львівськими та українськими діячами не мало сенсу. Центральний провід ППСД погодився з позицією Львівського окружного комітету «з огляду на особу кандидата, зазначаючи проте, що тільки йому прислугує право ставити соціально-демократичні кандидатури в тому окрузі».¹⁸ Не треба забувати, що Ганкевич з

¹⁵ “Вибори у Львові”, (1907). Діло, 18.05.1907, 2. Głos, No.98, 28.04.

¹⁶ “Zniesienie wyorku w sprawie Siczynskiego,”(1908). Głos, No.203, 4.09, 4.

¹⁷ “Hankiewicz a zamach na Potockiego”, (1908). Głos, No.204, 5.09, 1-2.

¹⁸ “Towarzysze! Wyborcy I okręgu lwowskiego!” (1908). Głos, No.192, 22.08., 1.

1901 р. був головою місцевого Львівського комітету ППСД. Кандидатура українського соціаліста була прийнята у якості виняткового випадку, і з огляду на заслуги кандидата перед ППСД, на майбутнє ППСД застерігало за собою виключне право призначати соціал-демократичних кандидатів у Львові.

Під час передвиборчої агітації ППСД нещиро стверджувала, що вона пропонувала посольський мандат Ганкевичу кілька разів, проте тому «завжди вдавалося відговоритися».¹⁹ На вічах у Львові за Ганкевича агітували польські соціал-демократичні послі, вибрані у 1907 р. зі східної Галичини: Єнджей Морачевський, Герман Діаманд, Герман Ліберман, Юзеф Гудец. Кидається в очі відсутність на передвиборчих зібраннях Ганкевича лідера ППСД харизматичного Ігнатія Дашинського. Ще не так давно, у 1905 р., на піку страйкового руху, під час львівської соціалістичної демонстрації, котра налічувала від 30 до 40 000 учасників, Дашинський разом з Ганкевичем спільно вручали наміснику Галичини Анджею Потоцькому петицію з вимогою загального виборчого права.²⁰ Дашинський не випадково за центральний осідок для своєї партії вибрав більш польський Краків, а не столицю провінції Львів. Цілком очевидно, що Дашинський з самого початку творив національну польську партію.

В будь-якому випадку підтримка з боку обох соціал-демократичних партій не пояснює яким чином Миколі Ганкевичу вдалося здобути більше 40% голосів у виборчому окрузі в центрі Львова. Очевидно, велику роль тут грала сама особистість Миколи Ганкевича. Перед виборами «Голос», газета львівських соціалістів, характеризував Миколу Ганкевича як «одну з найпопулярніших, найсимпатичніших постатей в нашій партії. Неординарний інтелект і ґрунтовна освіта поєднуються у нього з першорядним публіцистичним і ораторським талантом.» «Голос» ставив Ганкевича поряд з Дашинським як «найкращого промовця в нашій країні, котрий рівно добре володіє як українською, так і польською та німецькою».²¹ Хоч галицька преса в ході передвиборчих кампаній часто грішила перебільшеннями, ця характеристика Ганкевича підтверджується майже всіма наявними мемуарними джерелами.

Єнджей Морачевський у своїх спогадах з одного боку не шкодує для Ганкевича компліментів, з іншого ж – постійно натякає на брак у того організаційних здібностей, необхідних для справжньої політики. Тим не менше, навіть він визнає, що Ганкевич був «досконалим промовцем» та «видатним публіцистом». Більше того, Ганкевич з його мемуарів виглядає людиною дуже приємною в особистому спілкуванні. Морачевський пише про «чистий, шляхетний характер Миколи, якому висловлювання власної думки єднало серця товаришів. З нас всіх він мав найбільше особистих приятелів в ППСД». Для українського соціал-демократа Володимира Темницького Микола Ганкевич – це перш за все «живий рухливий політик, пропагандист, промовець, агітатор, публіцист...».²² За Темницьким, «до відчитів мав Ганкевич спеціальний дар», говорив зрозуміло і водночас глибоко, так «що і інтелігентний слухач з цікавістю слідив за ходом думок прелегента.»²³ Зі спогадів Темницького Микола Ганкевич теж постає сповненим особистого шарму.

¹⁹ “Hankiewicz kandydatem stolicy!”, (1908). Głos, No.193, 23.08., 1.

²⁰ Tomczyk, R. (2007) Radykałowie i socjaldemokraci. Miejsce i rola lewicy w ukraińskim obozie narodowym w Galicji 1890-1914. Szczecin: Zapół, s. 379.

²¹ “Wybory w I-ym okręgu”, (1908). Głos, No.192, 22.08., 1.

²² Темницький В., «Памяти Миколи Ганкевича (Замість посмертної згадки)», Dilo, (1931) №179, 12.08, 3

²³ Там само.

Окрім особистих якостей Ганкевича, на виборах 1908 р. не останню роль зіграв і послідовний інтернаціоналізм Миколи Ганкевича. Міжнаціональний конфлікт мобілізував не тільки національні табори, а й противників націоналізму. Телеологія переможного націоналізму часто викривлює наше сприйняття галицьких реалій напередодні Першої світової війни. Національні культури і політичні партії там оперували в єдиному понаднаціональному політичному і культурному полі. Альтернативи націоналізму існували як на рівні понаднаціональних державних структур, так і у міжнародному соціалістичному русі. Ті, для кого войовничий націоналізм виглядав загрозою вітали кандидатуру Ганкевича. За словами Германа Діаманда, львівського польського соціаліста єврейського походження, кожен голос, відданий за Ганкевича, був «протестом проти розшалілого шовінізму».²⁴ Більше того, з точки зору Ганкевича національне визволення польського, українського та єврейського народів не були взаємозаперечними проектами. Інтернаціоналізм Ганкевича базувався на визнанні націй, а не на їх запереченні. Починаючи з 1905 р., на львівських першотравневих демонстраціях бачимо плакати як на підтримку незалежності Польщі так і незалежності України.

Під час своєї передвиборчої кампанії у 1908 р. Ганкевич апелював до виборців усіх трьох головних львівських етнічних груп. На передвиборчих зборах він говорив по польськи з польськими робітниками і наголошував, що представляє не тільки українське, а й польське робітництво, зорганізоване в робітничі товариства, партію і профспілки. На зустрічі з єврейськими виборцями у залі єврейського ремісничого товариства Ганкевич запевняв, що любить єврейський народ і прагне його «соціально-культурного визволення».²⁵ Що стосується соціального профілю свого виборця, то Ганкевич не збирався обмежуватися виключно львівським робітництвом. Він звертався, зокрема, до «середніх шарів населення, до кустарів, ремісників, купців, урядників», закликаючи середні прошарки до спільної боротьби проти існуючої системи урядування провінцією та «проти галицьких можновладців».²⁶ Свій соціалізм він представляв як справедливість і новочесність, які протистоятимуть корумпованості, фаворитизму, надужиттям владою та реакційній упередженості політичного істеблішменту.

Єврейських виборців у Львові, через їх велику кількість, не могли ігнорувати ні консервативні, ні польські національні кандидати. Опонент Ганкевича, Рошковський, теж пробував провести зустріч зі своїми єврейськими виборцями. Напередодні зустрічі львівські соціалісти розкопали в діяльності Рошковського ознаки антисемітизму і опублікували на цю тему кілька статей у своїй газеті «Голос».²⁷ Коли 6-го вересня, в спортзалі школи імені Міцкевича, почалися збори єврейських виборців з Рошковським, присутні вибрали головуючим львівського соціаліста Коркеса.

Коли Коркес закликав Рошковського вяснити свої погляди на єврейське питання, той у поспіху залишив зал. Збори-зустріч з кандидатом продовжувалися без кандидата і перетворилися в агітаційне зібрання на користь його опонента, Миколи Ганкевича. Серед промов на підтримку Миколи Ганкевича чи не найзворушливішою

²⁴ “Mikołaj Hankiewicz przed wyborcami”, (1908). Głos, No.198, 29.08.1908, 2.

²⁵ “Tow. Hankiewicz przed wyborcami żydowskimi”, (1908). Głos, No.203, 4.09.1908, 2.

²⁶ “Z mowy towarzysza Mikołaja Hankiewicza”, (1908). Głos, No.204, 5.09.1908, 3.

²⁷ “Bartoń i Roszkowski. Spółka antysemitcka”, (1908). Głos, No.205, 6.09., 3.

була промова адвоката д-ра Ляндеса. Ляндес запевнив присутніх, що «не є соціальним демократом, ніколи не належав до соціалістичної партії – а мимо того з цілого серця є за кандидатурою Ганкевича (Оплески). Не тому, що Ганкевич є соціальним демократом, а тому що соціальним демократом є Микола Ганкевич. (Жваві оплески). Знаю того чоловіка більш як двадцять років, знаю його глибокі знання, його незломний характер і знаю, що столиця краю отримає в ньому енергійного і красномовного заступника. Особливо львівські євреї лавою підуть вибирати Ганкевича, бо отримують в ньому великого захисника ідеї рівноправності».²⁸ На закінчення зборів присутні ухвалили рішення підтримати Миколу Ганкевича і голосувати за нього на виборах.

²⁸ “Ostatnie zgromadzenie Roszkowskiego”, Głos, No.206, 8.09., 3-4.

Миколу Ганкевича з єврейською громадою міста пов'язували не тільки принципове заперечення будь-яких проявів антисемітизму, підтримка рівноправності євреїв і їхньої національно-культурної самоорганізації, а й особисте життя. Ганкевич, хоч і не був одруженим, багато років перебував у тривалому партнерському зв'язку з Розою Альтенберг, соціалісткою, дочкою відомого львівського єврея, власника книгарні та видавництва. Відомий польський історик Генрик Верещицький був їхнім сином.

Повертаючись до власне виборів 1908 р., то здавалося б що головними причинами успіху Ганкевича були: бездоганна особиста репутація, красномовство, популярність у середовищі як львівських робітників так і інтелігенції, справжній інтернаціоналізм, готовність представляти як різні етнічні групи так і різні соціальні прошарки. Тим не менше, у неопублікованих рукописних записках Єнджея Морачевського, які майже не використовувалися дослідниками, знаходимо ще одну важливу деталь щодо цих виборів. Ця деталь пояснює результати голосування зовсім по іншому.

Морачевський пише: «Я взяв безпосередню участь в тій виборчій боротьбі, маючи в кишені 300 корон, хотів допомогти Миколі здобути пермогу, щоб принаймні частково винагородити розчарування, якого завдав йому в 1907 р. Ігнатій [Дашинський]. В приміщення Виконавчого Комітету я застав небувалий розгартіаш і непорядок, достеріг з першого погляду брак сильної руки, котра б зужила сили зібраних там людей, повних найкращого бажання до зорганізованої роботи. Після того як довідався що і як було зроблено, і коли розважав що б належало робити, з ким працювати, щоб внести якийсь лад в той хаотичний бігос, ввірвався до залу товариш Давид Саламандер і подав інформацію, що обергієна Рощковського хоче з нами порозумітися. Пропонує нам на продаж 500 виборчих легітимацій за ціну 500 корон за умов ... Не дали йому закінчити. Присутні прийняли новину з найбільшим обуренням. Я схопив Саламандра за руку і майже силою випровадив його до сіней: - чи Ви втратили голову? Кажете такі речі при Миколі! Замість того щоб ними зайнятися. Маю в кишені 300 корон, знайдіть ще 200 корон і купімо ті легітимації. Але хочу бачити товар і довідатися з якої речі той драб їх продає, ще й до того за дурничку. Ведіть мене до нього. Скеруйте так розмову, щоб я міг цілу річ ясно зрозуміти.

Та обергієна була типовим євреєм в халаті, з бородою, пейза-

ми з ярмулкою. Пояснив, що ввійшов до підприємства по відголосуванню 1000 легітимаций, отриманих чи куплених від виборців. За законом, з огляду на можливість другого туру, виборець, після віддавання голосу отримує легітимацию назад з відбитою на ній виборчою комісією печаткою: “Голосовано дня ... (дата голосування)”. За кожен віддану з такою печаткою легітимацию отримує підприємець від Комітету виборчого Рошковського 15 корон. Та ціна включає все. А отже зарплату підприємцям, наймання голосувачів, організування гардеробу, винаймання помешкання для голосуючих гієн, їжу для них, а також певний ризик на який наражається той найнижчий суспільно і економічно клас гієн, котрий творять особи, що голосують відповідно переодягнені з чужими легітимациями. Коли ідуть до голосування, б’є їх без милосердя противна сторона, зокрема ППСД, а зловлені при урні мужами довіри противної сторони відсиджують ув’язнення. Підприємець мусить утримувати сім’ю ув’язненого і надати йому правничу допомогу. Це все дуже знижує зиски головного підприємця. Йому не залежить на тому хто виграє, а хто програє, лиш би заробив якнайбільше на виборах. Для того пропонує протилежній стороні половину легітимаций на наступних умовах: 1) за кожен легітимацию платимо 1 корону зі зобов’язанням повернення її з печаткою, засвідчуючою, що легітимация голосувала. 2) Мужі довіри з обох сторін перестають вилловлювати виборців, котрі голосують за чужими легітимациями, 3) припиняється усілякі бійки і скидання зі сходів в Ратуші, 4) повна таємниця. Тоді отримана заплата 15 корон бруто перетвориться в 16 корон нетто [sic].

Виклав свій інтерес так ясно, так популярно, що я відразу ж перестав підозрювати в тій справі якогось обману. Зрозумів то і Саламандер. Відводить мене в сторону. Не тратячи жодного слова даю йому 300 корон і киваю головою. Саламандер бере 300 легітимаций, платить гроші і застерігає собі право до купівлі ще 200 штук, потискає руку тої обергієни, а рівночасно киває йому пальцем і поважно нагадує: “Nur redlich handeln!” (Тільки чесно поводитися!) Ніколи після того в житті не трапилося мені прикласти руки до такої нечесної оборудки, котра б закінчилася таким благородним закликком.»²⁹

Морачевський згадує, що пізніше Саламандер зміг знайти ще 150 корон. У спогадах Морачевський каже, що оскільки різниця була десь в 50 голосів, то якби вдалося здобути ще 50 корон, «воля народу» вибрала б депутатом Миколу Ганкевича.³⁰ Насправді різниця була набагато більшою, ніж 50 голосів. 450 куплених голосів дуже добре пояснюють несподіваний успіх Ганкевича. Більше того число 450 підозріло нагадує 400 голосів, які додалися за соціалістичного кандидата у 1908 р. порівняно з 1907 р. Виглядає, що незважаючи на всі свої чесноти Ганкевич, у 1908р., отримав майже стільки голосів як і польський соціаліст у 1907 р. Результат не особливо блискучий, але й непоганий, якщо врахувати політичну атмосферу у Львові того року і факт, що Ганкевич був українцем. Не треба забувати, що за Морачевським, якщо за Ганкевича купили 450 голосів, то за Рошковського – 550, при чому куплених голосів за Рошковського могло бути й більше.

²⁹ Archiwum Moraczewskiego, Moraczewski, J. (1931) “Wspomnienia - rękopis,” z. II, cz. III, t. II-III, s. 248-250.

³⁰ Там само - 250.

Історія, описана Морачевським, виглядає правдоподібно. Щоправда, тут є одне «але». Морачевський не є цілком безстороннім свідком. Він пише, що своїми діями хотів загладити провину Дашинського перед Ганкевичем. Можливо, йшлося і про відчуття його власної провини. У 1907 р. Морачевського вибрали депутатом з міського округу Стрий-Калуш, де, вже вдруге після Львова, центральний провід ППСД відхилив кандидатуру Ганкевича на користь Морачевського. Окрім того, в мемуарах Морачевського, які писалися в міжвоєнний період, Ганкевич зображений неоднозначно.

З одного боку, Морачевський не шкодує похвал на адресу Ганкевича. Ганкевич зображений як найпозитивніший українець зі всіх, кого знав автор спогадів. Саме він начебто навчив Морачевського шанувати і цінити українців як націю. З іншого боку, Морачевський не приховує своєї іронії по відношенню до Ганкевича як політичного діяча. На завершення всієї історії з купленими легітимаціями Морачевський пише: «Мені пощастило, що Микола не довідався про той бізнес. Ніколи мені б того не подарував. Найправдоподібніше, не прийняв би мандату, як і пристало типовій *«improductivité slave»* [«слов'янській непродуктивності» – франц., вислів Генрика Сенкевича].³¹ Морачевський вживає той сам вислів Сенкевича описуючи не тільки Миколи Ганкевича, а й Теофіла Меленя – ще одного провідного львівського діяча УСДП.

Морачевський зображає чільних діячів УСДП непересічними особистостями, у кого висока особиста культура і широта поглядів поєднуються з практичною чи організаційною беспорядністю.³² «Слов'янська непродуктивність» стає непродуктивністю українською. Імплицитно, безпомічним базикам зі Львова, для кого соціалістична політика зводиться до читання газет, посиденьок в улюбленій кав'ярні в пасажі Миколяша та виступів на різного роду відкритих вічах та довірочних зборах, Морачевський протиставляє себе – політика-практика, діяча-організатора, котрий не боїться роботи і видає результати.

Найцікавіше, що Морачевський з легкістю ігнорує питання етичності свого вчинку, хоч і діє за сумнівною максимомою про мету, яка виправдовує засоби. Ба більше, у викладі Морачевського сумнівний вчинок перетворюється на своєрідний подвиг – він не вагається забруднити руки для досягнення своєї благородної політичної мети. За логікою тексту у таких вчинках і виявляється хист і здатності політика, чистоплюї і мрійники ж залишаються поза політикою.

Історія, переказана Морачевським, виглядає симптоматичною для періоду, коли завдяки демократизації виборчої системи галицька соціал-демократія, в першу чергу ППСД, входить в «реальну політику» і стає політичним гравцем, з яким приходиться рахуватися. Вхід у велику політику означав доступ до неофіційних каналів, закулісні переговори, таємні домовленості, підкуп і силу. Невипадково і не завжди необґрунтовано, саме в цей час опоненти соціал-демократів починають звинувачувати їх у співпраці з урядом (чи місцевою адміністрацією), у корупції та махінаціях партійного апарату. Можливо, «реальна політика» й справді вимагала

³¹ Archiwum Moraczewskiego, Moraczewski, J. (1931) "Wspomnienia - rękopis," z. II, cz. III, t. II-III, s. 248-250.

³² Archiwum Moraczewskiego, Moraczewski, J. (1931) "Wspomnienia - rękopis," z. II, cz. III, t. II-III, s. 248-250.

цього. Проте важко втриматися від симпатизування «львівським мрійникам» та ідеалістам, котрі не йшли на компроміс з власними принципами, навіть якщо ціною була політична маргіналізація.

References

- An Imperial Dynamo? CEH Forum on Pieter Judson's *The Habsburg Empire: A New History*, (2017) *Central European History* 50, Issue 2
- Archiwum Moraczewskiego, Moraczewski, J. (1931) "Wspomnienia - rękopis," z.II, cz. III, t.II-III.
- Arkusha, O. (1996) *Halytskyi Seim. Vyborchi kampanii 1889 i 1895 rr.* Lviv.
- Bartoń i Roszkowski. *Spółka antysemityczna*, (1908). *Głos*, No.205, 6.09.
- Binder, H. (2005). *Galizien in Wien: Parteien, Wahlen, Fraktionen und Abgeordnete im Übergang zur Massenpolitik (Studien zur Geschichte der Österreichisch-Ungarischen Monarchie, 29)*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Chornovol, I. (2010) *199 deputativ Halytskoho seimu*. Lviv.
- Jobst, K. S.(1996) *Zwischen Nationalismus und Internationalismus: die polnische und ukrainische Sozialdemokratie in Galizien von 1890 bis 1914. Ein Beitrag zur Nationalitätsfrage im Habsburgreich (Hamburger Veröffentlichungen zur Geschichte Mittel- und Osteuropas, Bd.2)*.Hamburg.
- Judson, P. M. (2016). *The Habsburg Empire: A New History*. Cambridge, MA: Belknap Press, p. 3-4.
- Kandydatury poselskie, (1907). *Gazeta Lwowska*, №112, 16.05.
- Karolczak, K, (2002) *Lwów: miasto –społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów Lwowa t.4*. Kraków , 165-186.
- Lozynskyi R (2005) *Etnichniyi sklad naselennia Lvova (u konteksti suspilnoho rozvytku Halychyny)*.Lviv: Vydavnychyi tsentr LNU im. I. Franka.
- Mikołaj Hankiewicz przed wyborcami", (1908). *Głos*, No.198, 29.08.
- Najdus, W. (1983). *Polska Partia Socjalno-Demokratyczna Galicji i Śląska, 1890-1919*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Strelbytska, C. (2015). *Hromadsko-politychna ta naukovo-publitsystychna diialnist Mykoly Hankevycha (1867-1931)*. (Dysertatsiia na zdobuttia stupenia kandydata istorychnykh nauk). Lviv.
- Temnytskyi B., «Pamiaty Mykoly Hankevycha (Zamist posmertnoi zghadky)» , *Dilo*, (1931) №179, 12.08.
- Tomczyk, R. (2007) *Radykałowie i socjaldemokrati. Miejsce i rola lewicy w ukraińskim obozie narodowym w Galicji 1890-1914*. Szczecin: Zapol.
- Towarzysze! Wyborcy I okręgu lwowskiego! (1908). *Głos*, No.192, 22.08.
- Tow. Hankiewicz przed wyborcami żydowskimi, (1908). *Głos*, No.203, 4.09.
- Wybory u Lvovi, (1907). *Dilo*, 18.05.1907
- Wybory w I-ym okręgu, (1908). *Głos*, No.192, 22.08.
- Zniesienie wyorku w sprawie Siczyńskiego, (1908). *Głos*, No.203, 4.09